

Att vara sambor i Norden

— En nordisk jämförelse

Av justitierådet jur.dr. MARGARETA BRATTSTRÖM

I hela Norden har antalet par som bor ihop utan att gifta sig ökat dramatiskt de senaste 50–60 åren. Trots ett omfattande samarbete på familjerättens område länderna emellan har det inte omfattat samboförhållanden. I stället har det inom varje land utvecklats såväl praxis som lagregler tillämpliga vid upplösning av sådana förhållanden. För att kunna belysa och diskutera ändamål och funktion bakom systemen jämförs nedan rättsläget i de olika länderna och aktuella lagförslag i Norge och Sverige presenteras.

1 Familjerätt

Förr eller senare kommer var och en av oss i kontakt med det familjerättsliga regelsystemet. Alla har, eller har i alla fall haft, en familj.¹ I den ingår alltid föräldrar och ofta en partner i form av en make eller en sambo. Rättsområdets stora praktiska betydelse gör att det anses särskilt viktigt att människor i allmänhet ska ha möjlighet att dels sätta sig in i vad reglerna innebär, för att på så sätt förebygga konflikter, dels kunna lösa sina mellanhavanden vid exempelvis en separation eller ett arvsifte utan medverkan av myndigheter eller juridisk expertis.²

Ändamålen och funktionen med bestämmelserna i äktenskapsbalken, sambolagen (2003:376) och ärvdabalken skiljer sig delvis åt. Regleringen av makars egendomsförhållanden är avsedd att tillgodose varje individs självständighet (autonomi), jämställdhet mellan makarna och ge ett skydd för svagare part. Därtill ska reglerna fungera i en kontext där äktenskapet förutsätts utgöra en gemenskap med ett för makarna gemensamt mål — familjens bästa.³ Sambolagen kan sägas vara en kompromiss mellan behovet av minimiskydd för den svagare parten och friheten för parterna att välja vilket regelsystem som ska vara tillämpligt på deras förhållande.⁴ Genom arvs- och testamentsrätten avvecklas och fördelas en avliden persons tillgångar, med beaktande av såväl den avlidnas vilja som efterlevande makes, arvingars, testamentstagares och borgenärs intressen.⁵

¹ Inom akademien kallar man ofta sina ämneskollegor för ”familjen”. Eva Ryrstedt tillhör min ämnesfamilj. Vår relation inleddes i slutet av 1990-talet när vi båda var doktorander sysselsatta med förmögenhetsrättsliga familjerättsliga projekt. Allt sedan dess har det blivit en mängd givande samtal oss emellan om stort och smått. Tillsammans har vi också upplevt många såväl roliga som spännande konferenser och resor runt om i världen. Den här artikeln har skrivits inför en workshop som arrangerats för att uppmärksamma Evas pensionsavgång.

² Se t.ex. prop. 1986/87:1 s. 39; NOU 2025: 6 s. 22.

³ NJA II 1921 s. 6 ff., 23 ff. och 62 f. samt prop. 1986/87: 1 s. 39 och 42 ff.

⁴ Prop. 1986/87:1 s. 40 och 98 ff. samt prop. 2002/03:80 s. 25.

⁵ SOU 2025:91 s. 127 ff., med vidare hänvisningar.

För att de familjerättsliga reglerna ska kunna användas av enskilda själva för att lösa sina mellanhavanden och för att konflikter ska kunna förebyggas kan det på goda grunder antas vara särskilt viktigt att de är i linje med det allmänna rättsmedvetandet. Såväl ändringar av befintliga lagar som införande av nya lagar har ofta motiverats med hänvisning till faktiska samhällsförändringar, exempelvis av förvärvs- eller familjebildningsmönster, och av befolkningens medellivslängd eller av en önskan om att förändra attityder.⁶

Nedan kommer samboförhållanden och vilket ändamål och funktion som gäller för reglering av sådana parförhållanden att stå i fokus. I avsnitt 2 beskrivs det nordiska lagsamarbetet som varit omfattande på bland annat familjerättsens område. Trots motsvarande förändringar av familjebildningsmönster de senaste 50–60 åren har samarbetet inte omfattat samboförhållande. Likheter och skillnader beträffande rättsläget för sambor i de nordiska länderna kommer därför att redovisas och aktuella lagförslag i Norge och Sverige presenteras.⁷ I avsnitt 3 står separation i fokus. Avsnitt 4 handlar om förhållanden som upplösts genom ena sambons död. Avslutningsvis finns några sammanfattande reflexioner.

2 Nordiskt lagsamarbete

Mellan de nordiska länderna finns en lång tradition av lagstiftningssamarbete. Möjligen har det varit särskilt starkt på det familjerättsliga området.⁸ Redan för mer än 100 år sedan — runt 1920 — ledde samarbetet till harmoniserade regler om ingående och upplösning av äktenskap, och några år senare om makars förmögenhetsförhållanden. I mer modern tid är det införandet av regler om registrerade partnerskap, och numera könsneutrala äktenskap, som påvisar en gemensam familjerättslig kurs inom Norden. Även om regler för samkönade par infördes vid olika tidpunkter i de skilda länderna, mellan 1987 och 2017, har riktningen varit densamma och lett till en närmast identisk rättsställning oavsett vilket nordiskt land ett sådant par bor i. Också på det

⁶ Stärkt arvsrätt för efterlevande make (3 kap. 1 § ärvdabalken) och sambolagen är exempel där faktiska samhällsförändringar motiverat ändrade eller nya regler i slutet av 1980-talet, medan lagen om homosexuella sambor (1987:813), partnerskapslagen (1994:1117) och samkönade äktenskap från 2009 illustrerar såväl samhällsförändringar som lagstiftarens önskemål att påverka befolkningens attityder. Se vidare t.ex. Anders Agell och Margareta Brattström, *Äktenskap & Samboende*, 7:e uppl. 2022 s. 249 ff., 275 ff. och 325 ff.

⁷ I den del som avser redovisning av gällande rätt bygger artikeln i hög grad på John Asland m.fl., *Nordisk samboerrett från 2014*. Boken är ett resultat av ett samarbete mellan rättsvetenskapare från hela Norden. Den utkom 2015 på engelska, under titeln *Nordic Cohabitation Law*.

⁸ Det familjerättsliga samarbetet har belysts i många sammanhang, se t.ex. Svend Danielsen och Peter Lødrup, *Det nordiske samarbeidet på familierettens område*, TFR 1988 s. 565–585, Anders Agell, *Nordisk äktenskapsrätt*, Nord 2003:2, Peter Lødrup, *Nordisk arverett*, Nord 2003:3 samt John Asland m.fl., *Tidskrift for Familie-rett, arverett og barnvernsrettslige spørsmål (FAB) 2021 nr 3–4*.

internationellt privaträttsliga området har det nordiska samarbetet varit starkt. En kulturell, geografisk och språklig gemenskap har gjort det angeläget att bevara och främja nordisk mobilitet.⁹

I samtliga nordiska länder har sedan i vart fall 1970-talet antalet par som bor tillsammans utan att vara gifta ökat. Längre antogs par flytta ihop för att pröva sin relation innan de antingen gifte sig eller gick skilda vägar. Numera är det mycket vanligt att den som föder ett barn är ogift — i några av länderna vanligare än att vara gift — även om barnets föräldrar ofta lever tillsammans. Samboende har utvecklats till att vara en flexibel familjeform som par använder också som ett livslångt alternativ till äktenskap och som många väljer när de etablerar en ny parrelation efter en (tidigare) separation eller en partners död. Vid eventuell lagstiftning medför heterogeniteten bland sambopar att en rad motstående intressen behöver balanseras, såsom å ena sidan avtalsfrihet, autonomi och skydd för privatlivet och å andra sidan tillgodosvaga svagare parts behov av skydd, krav på likabehandling och icke-diskriminering. Det är alltså fråga om klassiska familjerättsliga teman om genomslag för antingen ekonomisk självständighet eller gemenskap.¹⁰

Med den likhet som gäller inom Norden beträffande antalet sammanboende par utan äktenskap i kombination med traditionen av samarbete på det familjerättsliga området är det förvånande att samarbetet inte har omfattat regler för sambor. Trevande försök har visserligen gjorts. På uppdrag av Nordiska rådet utredde professor Inge Lorange Backer vid universitetet i Oslo så sent som 2018 de generella möjligheterna för ett mer utvecklat nordiskt lagsamarbete. Beträffande sambor konstaterade han att skillnaderna mellan ländernas regleringar är ett tungt vägande argument för antingen materiell harmonisering eller ip-rättslig hantering av de skilda konsekvenserna.¹¹ Något gemensamt arbete har dock därefter inte initierats men frågan om stärkt ekonomiskt skydd för sambor har utretts särskilt i Norge och Sverige. För norskt vidkommande finns förslag på regler för situationen under ett förhållande och efter en separation, medan de svenska förslagen avser omständigheten att en sambo avlidit.

Att erbjuda sambor lagreglerade avtalsmöjligheter kan förefalla vara en enkel lösning på de dilemman som följer av den stora variation som finns bland par som bor ihop. Mot det talar faktumet att par sällan ingår avtal med varandra, särskilt inte om ett sådant skulle gå emot den starkaste partens intressen.¹² Dessutom kan par — oavsett om de är gifta

⁹ Se vidare t.ex. Katrine Kjørheim Fredwall, *Nordisk tillit – Nordisk internasjonal privatrett gjennom 100 år*, FAB 2021 s. 247–270.

¹⁰ Jfr t.ex. Eva Ryrstedt, *Bodelning och bostad – Ekonomisk självständighet eller gemenskap*, 1998.

¹¹ Inge Lorange Backer, *Styrket nordisk lovsamarbeid – Muligheter og utfordringer*, ANP 2018:727 s. 50 och 61.

¹² NOU 2025: 6 s. 52 med vidare hänvisningar, samt Walleng m.fl., *Shared lives – fair division? A comparative analyses of three Nordic studies*, *Child and Family Law Quarterly* 2025 s. 267 f.

eller sambor — inte förutse om, och inte heller när, relationen kommer att upplösas genom separation eller dödsfall. Beroende på vilken omständighet som leder till förhållandets avslutning kan olika lösningar vara aktuella. Dödsfallsituationen förutsätter typiskt sett testamente; avtal räcker inte.¹³ Men testamentsfrekvensen är tämligen låg, även bland sambor som uppger att de gärna vill skydda den som lever längst.¹⁴

När det gäller just upplösning av samboförhållanden finns det knappast något givet svar på frågan om vad som kan anses vara en rimlig balans mellan olika hänsyn. Som kommer framgå nedan skiljer sig lösningarna åt mellan de nordiska länderna. Inte heller hur sambor ska definieras för att omfattas av eventuella lagregler är en alldeles enkel fråga. Bör det, som i svensk rätt, räcka att två ogifta personer stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll för att man ska räknas som sambor i lagens mening? Eller finns det skäl att uppställa ytterligare krav i form av kvalificerande omständigheter för att en viss — ytterligare — rättsföljd ska inträda?

3 Separation mellan sambor

3.1 Rättsläget

Genom 1987 års sambolag var Sverige det första landet i Norden som införde regler om delning av värden mellan sambor efter upplösning av ett sådant förhållande. Drygt 15 år senare, när Sverige genomförde reformen som ledde till 2003 års sambolag, var landet fortfarande det enda i Norden som hade en sådan lag. Med sambor avses, som redan nämnts, två ogifta personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll. Riktmärket för att det ska vara fråga om ett stadigvarande förhållande anses vara sex månaders sammanboende. En bodelning enligt sambolagen genomförs på ungefär samma sätt som för makar, om någon av samborna begär det inom ett år efter en separation. Likadelningsrätten är dock betydligt mer beskedlig än vad som gäller för dem som ingått äktenskap; bodelningen är begränsad till värdet av bostad och bohag som förvärvats för gemensamt bruk (s.k. samboegendom).¹⁵ Typisk sett kommer högre värden delas efter ett långt förhållande än vid ett kortare, helt enkelt för att en större mängd samboegendom införskaffats, värdeutveckling av främst bostaden satt spår och eventuella lån minskat genom amorteringar. Delningsrättens omfattning har motiverats med hänvisning till att lagen ska ”tillhandahålla juridiska lösningar på företrädesvis ekonomiska problem och på de frågor där det finns ett praktiskt skyddsbehov för

¹³ Se t.ex. 17 kap. 3 § svenska ärvdabalken samt Peter Lödrup, *Nordisk arverett* s. 350 ff.

¹⁴ Kajsa Walleng, *Att leva som sambor*, 2015 s. 93–98 samt Katrine Kjørheim Fredwall, *Familierettens korreksjonsmekanismer. Sider ved reglerna om indirekte erverv av eiendomsrett, deling og vederlag i ekteskap og samboerskap*, 2020 s. 132 f.

¹⁵ 8 och 12–14 §§ svenska sambolagen (2003:376).

parterna”.¹⁶ Mer omfattande rättsföljder är inte önskvärda med tanke på att sambolagen, till skillnad från vad som gäller enligt äktenskapsbalken, blir tillämplig på samlevnaden utan uttrycklig önskan eller viljeförklaring av dem som blir sambor. Respekten för varje individs självständighet gör sig också gällande på två ytterligare sätt. Sambor kan dels helt eller delvis avtala bort sambolagens delningsregler, dels använda sedvanliga civilrättshandlingar såsom köp, gåva och testamente för att reglera vad som i övrigt ska gälla mellan dem.¹⁷ Sociala skyddshänsyn gör dock att en sambo — på samma sätt som en make — kan få överta bostad och bohag från den andra oberoende av om paret avtalat bort delningsrätten. Om sambor inte kan enas om bodelning eller övertagande av bostad ska domstol, efter begäran av en av samborna, förordna en bodelningsförrättare.¹⁸

Finland blev det andra nordiska landet som införde en sambolag; 2011 antogs lagen om upplösning av sambors gemensamma hushåll (26/2011). Rättsföljderna av att vara sambor i Finland är mer begränsade än vad som gäller i Sverige, något som motiveras av att rättsverkningar liknade dem som gäller för makar måste bygga på en uttrycklig vilja av båda parter samt att sambor kan ha valt sitt sätt att leva just för att undvika sådana regler.¹⁹ Ändå ställs det tilläggskrav för att den finska sambolagen ska bli tillämplig; paret ska ha bott tillsammans i minst fem år eller ha eller ha haft ett gemensamt barn eller ha eller ha haft gemensam vårdnad om ett barn.²⁰ Vid en separation är utgångspunkten att ägaren behåller sin egendom. För det fall ägarförhållandena inte kan redas ut beträffande lösöre presumeras det vara samägt mellan samborna, på samma sätt som sedan länge gällt för makar enligt en uttrycklig bestämmelse i äktenskapslagen.²¹ Därtill kommer att ”en sambo har rätt till gottgörelse, om han eller hon genom sin insats för det gemensamma hushållet har hjälpt den andra sambon att öka eller bevara dennes egendom så att en upplösning av det gemensamma hushållet enbart utifrån ägarförhållandena skulle leda till obehörig vinst för den ena sambon på den andra sambons bekostnad”.²² Som bidrag räknas såväl direkta ekonomiska tillskott som indirekta tillskott i form av arbete för det gemensamma hushållet och bidrag till sambornas förbrukningskostnader. Genom lagen bekräftades vad som redan gällt enligt rättspraxis beträffande gottgörelse. I lagförarbetet antas att preciseringarna i sambolagen kommer leda till att framför allt kvinnor ges bättre förutsättningar att erhålla kompensation, på grund av följderna

¹⁶ Prop. 2002/03:80 s. 25.

¹⁷ 9 § svenska sambolagen och prop. 2002/03:80 bl.a. s. 34. Bestämmelsen innehåller också en särskild jämningsmöjlighet. En analys av sambors egendomsförhållanden och avtalsmöjligheter under förhållandet finns i Nordisk sambuerrett s. 69–119.

¹⁸ 26 § svenska sambolagen, med hänvisning till 17 kap. äktenskapsbalken.

¹⁹ RP 37/2010 rd s. 13.

²⁰ 3 § finska sambolagen.

²¹ 6 § finska sambolagen och 89 § finska äktenskapslagen (13.6.1929/234).

²² 8 § finska sambolagen.

av en traditionell arbetsfördelning mellan könen.²³ En viktig bestämmelse i sambolagen är att domstol kan förordna en skiftesman för det fall att parterna inte kan komma överens om ”åtskiljande av sambornas egendom”.²⁴ Skiftesmannens uppdrag påminner om vad som gäller för en bodelningsförrättare enligt svensk rätt. Krav ska framställas senast tre år efter det att förhållandet upplöstes.²⁵ Den finska sambolagen kan, på samma sätt som den svenska, i hög grad sättas åt sidan genom avtal. Det gäller dock inte rätten att få en skiftesman förordnad.²⁶ Finska par har förstås också möjlighet att företa civilrättsliga rättshandlingar för att påverka sin situation såväl under som efter förhållandet.

I övriga nordiska länder finns inga särskilda lagregler som tillämpas vid separation mellan sambor. Men familjelivets realiteter är desamma och de leder ofta till att sambors ekonomier sammanflätas. Vid tvist efter en separation mellan sambor kan domstol behöva göra bedömningar baserade på allmänna förmögenhetsrättsliga principer, tolkade i en familjerättslig kontext. I Finland, Island, Norge och Sverige, men inte i Danmark, har det i rättspraxis utvecklats särskilda principer om samägande mellan sambor och makar. Par kan ibland anses ha förvärvat egendom tillsammans och därmed ha blivit samägare på mindre formella grunder än vad som gäller för andra. De familjerättsliga förutsättningarna för samägande skiljer sig delvis åt mellan de västnordiska länderna (samägande genom ervervsbidrag) och de östnordiska länderna (dold samäganderätt).²⁷ Därtill kommer att det finns rättspraxis om vederlag och gottgörelse, framför allt från Norge och Finland, men i någon mån också från Island och Danmark. I svensk praxis har sådana anspråk avisats.²⁸ Utfallet i tvister om kompensation eller gottgörelse för obehörig vinst är starkt kopplade till omständigheterna i varje enskilt fall, något som knappast bidrar till ett förutsägbart rättsläge och därmed inte heller trygghet för vare sig en svagare eller starkare part.²⁹

3.2 Norskt lagförslag — NOU 2025: 6

Faktumet att runt vart fjärde par numera sammanbor utan att vara gifta i Norge i kombination med avsaknad av en generell reglering av de ekonomiska förhållandena mellan sambor föranledde landets regering

²³ Jfr RP 37/2010 rd s. 17. Något tydligt stöd för en sådan tendens finns ännu inte. Rättsutvecklingen fram till 2018 finns beskriven av undertecknad i Festskrift till Tone Sverdrup, 2021 s. 139.

²⁴ 7 § finska sambolagen.

²⁵ 9 § 3 st. finska sambolagen.

²⁶ 2 § finska sambolagen.

²⁷ Se vidare Nordisk sambuerrett s. 73–95 samt för svenskt vidkommande t.ex. Eva Ryrstedt, Anspråk på dold samäganderätt till den gemensamma bostaden – preskription och några sakrättsliga aspekter, JT 2017–18 s. 52–68.

²⁸ Se vidare Nordisk sambuerrett s. 131–141 och NJA 2019 s. 23.

²⁹ Se t.ex. Katrine Kjærheim Fredwall Familieformuerettens korreksjonsmekanismer s. 391 ff.

att våren 2023 tillsätta (ännu) en utredning.³⁰ Uppdraget var att utreda behovet av en reglering av ekonomiska plikter och rättigheter mellan sambor under förhållandet och vid separation. Mandatet var brett. Någon bestämd lösning föreskrevs inte, men eventuella förslag skulle anpassas till samboförhållandens egenart och vara av dispositiv karaktär. Med egenart avses omständigheten att sambor inte på samma sätt som makar gett tydligt uttryck för att en viss egendomsordning ska gälla för dem och den heterogenitet som finns bland sammanboende par.

I maj 2025 presenterades betänkandet NOU 2025: 6 ”Samboerloven. Regulering av det økonomiske forholdet mellom samboerne”. Förslagen strävar efter att skapa ett rättslig skydd för svagare part samtidigt som jämställdhetsaspekter och barnperspektiv beaktas. Samboförhållandens egenart har fått genomslag i förslagen på flera sätt. Ett är att regler som ska gälla *under* ett förhållande i hög grad motsvarar vad som gäller mellan makar medan större skillnad föreslås beträffande ekonomiska uppgörelser *efter* ett förhållandes upplösning. Ett annat sätt är förslag på kvalificerande omständigheter för att särskilda rättsverkningar ska följa av ett samboförhållande.

Definitionen av sambor föreslås i grunden motsvara vad som gäller enligt svensk rätt — två ogifta personer som bor tillsammans i ett parförhållande.³¹ En förutsättning för att lagen i sin helhet ska bli tillämplig utan avtal föreslås dock vara att samborna har barn tillsammans. Efter tre års sammanboende ska större delen av lagen också gälla för par utan gemensamma barn. Samtliga par — med eller utan barn — ska genom avtal kunna begränsa lagens rättsverkningar. Förslaget bygger alltså på en kombination av två skilda system som brukar kallas opt-out respektive opt-in. För par där skyddsbehovet är som störst — de som har barn tillsammans, och i viss utsträckning par som bott tillsammans så länge att en sammanflätad ekonomi kan antas ha uppkommit — ska regler gälla såvida inte annat har avtalats (opt-out). Andra sammanboende par ska genom avtal kunna göra hela eller delar av lagen gällande (opt-in). För samtliga typer av avtal föreslås formkrav och en särskild jämningsregel; ett avtal ska helt eller delvis kunna sättas åt sidan om det får orimliga verkningar för en av parterna.³² Genom kombinationen av opt-out och opt-in ges samboförhållandens egenart stort genomslag, men för enskilda par kan det bli komplicerat att under olika skeenden av sitt förhållande förstå vad som gäller och vilken typ av avtal det kan finnas skäl att ingå.³³

Under ett förhållande föreslås sambor som omfattas av lagens tillämpningsområde (dvs. de som har barn ihop, som bott ihop i tre år

³⁰ En rad frågor har utretts tidigare utan att ha lett lagstiftning angående ekonomiska konsekvenser, se bl.a. NOU 1980: 50 Samliv utan vigsel, NOU 1988: 12 Husstandsfellesskap, NOU 1999: 25 Samboerne og samfunnet.

³¹ § 2 förslaget till norsk sambolag.

³² § 3 förslaget till norsk sambolag.

³³ Jfr Ingrid Lund-Andersen, Forslag til en samboerlov – NOU 2025: 6, FAB 2025 s. 319.

eller som ingått avtal) bli ömsesidigt underhållsskyldiga gentemot varandra. Därtill ska en lagstadgad upplysningsplikt gälla beträffande var och ens ekonomiska förhållanden och rätten för ägaren att överlåta eller pantsätta det gemensamma hemmet ska vara begränsad. Sistnämnda förslag överensstämmer med bestämmelser i den svenska sambolagen. De två förstnämnda kan antas få ett stort symbolvärde, på samma sätt som gäller för makar, men kommer knappast bli handlingsdirigerande vid tvistiga situationer; när sambor (eller makar) inte längre kommer överens om frågor av detta slag ligger nog ofta ett uppbrott nära.

Beträffande ägarförhållanden föreslås att bostad och lösöre som förvärvats för gemensamt bruk som utgångspunkt ska anses vara samägd av sambor som omfattas av lagens tillämpningsområde. Det innebär att bevisbördan ändras i relation till gällande norsk rätt. Motsvarande bestämmelse föreslås införas i ekteskapsloven. Presumtionen om samägande påminner om vad som redan gäller enligt finsk rätt för såväl sambor som makar avseende lösöre.

Efter upplösning av ett förhållande föreslås en rätt för var och en av samborna — om paret har, har haft eller väntar barn ihop eller annars avtalat att delningsreglerna ska gälla mellan dem — att begära likadelning av värden som har förvärvats för gemensamt bruk under samboförhållandet.³⁴ Typiskt sett antas parets gemensamma bostad, fordon och fritidshus omfattas av en sådan delning. Par ska också ges möjlighet att avtala om att även andra värden ska delas (opt-in). Ett sådant avtal kan avse exempelvis näringsverksamhet, finansiella instrument och arv.

Därtill föreslås att en sambo som omfattas av lagens tillämpningsområde ska ha rätt att begära vederlag — ekonomisk kompensation — från sin sambo om han eller hon drabbas av tillfälliga och mindre rimliga ekonomiska konsekvenser av förhållandet.³⁵ Förslaget påminner i denna del om den finska bestämmelsen om gottgörelse. Enligt befintlig norsk rättspraxis finns, som framgått ovan, redan vissa möjligheter att efter upplösning av ett förhållande erhålla kompensation för obehörig vinst. Den föreslagna regeln kommer ges företräde och därtill vara specificerad i flera avseenden och på så sätt lägga grunden för mer förutsägbara resultat.³⁶ Förhoppningen är därmed att parter ska komma överens om vederlag efter upplösning av ett förhållande i stället för att frågan ska behöva avgöras av domstol. Rätten till vederlag är tänkt att gå längre än vad som hittills gällt för sambor och makar enligt praxis, något som anses vara motiverat av att delningsregeln för sambor kommer vara snävare än den som finns i ekteskapsloven samtidigt som

³⁴ §§ 1 och 13–15 förslaget till norsk sambolag.

³⁵ § 16 förslaget till norsk sambolag.

³⁶ NOU 2025: 6 s. 135.

det finns ett påtagligt behov att skydda svagare part och också eventuella barn. Statistik visar att det är betydligt vanligare med separation bland sambor än skilsmässa mellan makar.³⁷

Ett förslag som inte har någon motsvarighet i något annat nordiskt land är att en sambos eller ett barns särskilda behov ska kunna tillgodoses genom bruksrätt till parets gemensamma bostad som ägs av den andra sambon, eller som samägs av paret, efter att ett förhållande upplösts.³⁸ En sådan bruksrätt ska kunna tidsbegränsas och falla bort om den inte längre är rimlig i förhållande till det behov som föranlett den. För bruksrätten ska vanlig hyra kunna krävas.

Av förslaget följer att den ekonomiska uppgörelsen efter att ett förhållande upplösts är tänkt att i första hand vara en uppgift för samborna själva att komma överens om.³⁹ Men en sambo ska också kunna begära att rätten inleder ett offentligt skifte. Det motsvarar i hög grad det svenska och finska rättsläget där avtalsfrihet kombineras med möjlighet att bodelningsförrättare respektive skiftesman förordnas.⁴⁰ Enligt förslaget ska en begäran om offentligt skifte framställas inom två år från det som kallas skärningstidpunkten, vilket ska vara antingen då paret flyttade isär eller vid inträffandet av annan särskilt angiven omständighet. Det är dubbelt så lång tid mot vad som gäller enligt den svenska sambolagen, men ett år kortare än enligt finsk rätt. För vissa av lagens rättsverkningar föreslås andra tidsgränser; krav på att få överta den andras egendom ska t.ex. framställas inom ett år från skärningstidpunkten.

4 Efterlevande sambo

4.1 Rättsläget

En sambos frånfälle föranleder — förstås — att förhållandet upphör. Hur situationen påverkas för den efterlevande sambon avgörs bland annat av hur ägarförhållandena gestaltats mellan parterna, om det upprättats testamente till förmån för den efterlevande och om den avlidna efterlämnar bröstarvingar.

Enligt den svenska sambolagen avgör den efterlevande sambon om dödsfallet ska föranleda bodelning. En sådan begäran ska framställas inom ett år från förhållandets upplösning, dock senast när bouppteckning förrättas efter den avlidna.⁴¹ Typiskt sett kommer en bodelning till stånd om den avlidna ägt samboegendom till ett högre värde än den efterlevande sambon; genom likadelning överförs då värden till den efterlevande. Efterlevande sambo är dock tillförsäkrad samboegendom värd två prisbaslopp (118 400 SEK år 2026), även om en likadelning skulle ge mindre än så. Vid behov kan den efterlevande få överta bostad

³⁷ Se t.ex. NOU 2025: 6 s. 50 f. och SCB 2022, www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2022/vartannat-sambopar-bor-fortfarande-ihop-efter-tio-ar/.

³⁸ § 19 förslaget till norsk sambolag.

³⁹ § 21 förslaget till norsk sambolag.

⁴⁰ § 22 förslaget till norsk sambolag. Jfr även SOU 2025:121 s. 120 ff.

⁴¹ 8 § 2 st. svenska sambolagen.

i form av hyres- eller bostadsrätt, även utan att en bodelning genomförs. Sambolagen ger alltså samma skydd för en efterlevande sambo som vid separation, i vissa fall till och med bättre. Någon självständig rätt för den avlidna sambons arvingar eller testamentstagare att få tillstånd en bodelning finns inte. Om den efterlevande inte vill genomföra en sådan får arvingarna nöja sig med att behålla den avlidnas tillgångar, men om en bodelning ska genomföras kan de begära jämkning och som grund ange att en likadelning av samboegendomen leder till ett oskäligt resultat.⁴² Möjligheterna för sambor att själva skydda den som blir efterlevande genom testamente är begränsad i de fall den först avlidna har bröstarvingar som kan begära sin laglott (hälften av arvsloten).

Också den finska sambolagen är tillämplig oavsett anledning till att förhållandet upphör, men till skillnad mot vad som gäller i Sverige har en avliden sambos arvingar samma rätt som den efterlevande sambon att framställa krav grundande på lagbestämmelserna.⁴³ Skillnaden motiveras av de olika grunder som respektive lag bygger på, som har presenterats ovan under avsnitt 2.1, och kan vara en förklaring till de ytterligare krav på kvalifikation som ställs för att sambolagen ska bli tillämplig på ett pars förhållande i jämförelse med svensk rätt. Även i Finland är möjligheterna för sambor att själva tillgodose den efterlevande sambons ekonomiska skydd genom testamente begränsade av bröstarvingars rätt att begära sin laglott (hälften av arvsloten). Men i Finland finns, till skillnad mot Sverige, rätt för en efterlevande sambo att vid behov få underhåll ur den avlidnas kvarlåtenskap.⁴⁴

Danmark var det första landet i Norden som utredde arvsrätt för efterlevande sambo. Syftet var att komma till rätta med orimliga situationer som uppstod för en sambo vid den andras död, särskilt när samboförhållandet varit långvarigt eller när paret hade gemensamma barn. År 2006 lämnades ett förslag om legal arvsrätt på 1/4 av kvarlåtenskapen, dock maximalt 500 000 DKK.⁴⁵ Förslaget, som skulle ha gett en efterlevande sambo ett relativt starkt skydd särskilt i jämförelse med vad som följer efter en separation enligt dansk rätt, kom att avvisas. Det skedde med hänvisning till att arvsrätt för efterlevande sambo skulle utgöra ett principiellt avsteg från den gällande arvsordningen, något som var särskilt komplicerat då en rad olika — ibland inbördes motstridiga — hänsyn gjorde sig gällande.⁴⁶ I stället infördes regler om så kallat utvidet samlevertestamente. Det är en särskild variant av ett inbördes testamente sambor emellan som kan göras på bekostnad av eventuella

⁴² 15 § svenska sambolagen.

⁴³ 1 och 2 §§ finska sambolagen.

⁴⁴ Jfr 8 kap. finska ärvdabalken och Urpo Kangas, Familje- och kvarlåtenskapsrättens grunder s. 453 f. med 18 kap. 5 § 2 st. svenska ärvdabalken och Margareta Brattström & Anna Singer, Rätt arv, 6:e uppl. s. 179.

⁴⁵ Betänkning Nr. 1473/2006 s. 147–170.

⁴⁶ Bemærkningerna till L 100, s. 72.

bröstarvingars rätt till laglott.⁴⁷ Intresset för att upprätta utvidet samlevertestamente har visat sig vara betydande.⁴⁸ Genom ett sådant testamente kan sambor bland annat bestämma att de ska ärva varandra som om de varit makar med bara enskild egendom.⁴⁹ Den legala arvsrätten för en efterlevande make i en sådan situation är enligt dansk rätt halva kvarlåtenskapen efter den avlidna maken. Däremot är det inte möjligt för sambor att genom testamente bestämma att den efterlevande ska kunna sitta i uskiftet bo — och ensam förvalta boet. För makar är uskifte en särskild lagstadgad form som kan användas för att trygga den efterlevandes situation.⁵⁰ Men var och en av samborna har, i tillägg till vad som kan uppnås genom ett utvidet samlevertestamente, också sedvanligt testationskompetens, vilken kan användas för att ytterligare stärka den efterlevande sambons ställning. Genom att kombinera ett utvidet samlevertestamente med ett traditionellt testamente kan 7/8 av en avlidna sambos kvarlåtenskap tillfalla den efterlevande sambon. Bröstarvingarnas laglott kommer då att omfatta 1/8 av den avlidna sambons kvarlåtenskap trots att laglottens storlek formellt sett är 1/4 av arvslotten.⁵¹ Förutsättningarna för att sambors utvidet samlevertestamente ska ges rättsverkningar är att paret vid tidpunkten för upprättandet av testamentet uppfyller kraven för att kunna ingå äktenskap med varandra. Därtill kommer att de vid den första sambons bortgång ska antingen ha levt tillsammans de sista två åren eller ha, ha haft eller vänta barn tillsammans.

Norge, där det alltså än så länge inte finns några bodelningsliknande regler för sambor, var det första landet i Norden som 2009 införde både en begränsad legal arvsrätt och rätt till uskifte beträffande bestämd egendom för vissa sambor. En individuell rätt infördes också för den som var sambo att genom utvidgad testationsrätt påverka bröstarvingars rätt till laglott när testamentstagaren var den avlidnas sambo. Sedan 2021 gäller en helt ny arvslag, dit reglerna om arvsrätt för en efterlevande sambo överförts.⁵² Grundförutsättningarna för att räknas som sambo enligt de arvsrättsliga reglerna är att det ska vara fråga om en ogift person över 18 år som bor tillsammans med en annan ogift person över 18 år i ett äktenskapsliknande parförhållande. Förslaget till sambolag innehåller däremot inget ålderskrav. Den legala arvsrätten för en sambo infördes för att skapa trygghet mot att den efterlevande skulle bli helt utan skydd vid den första sambons frånfälle. Arvsrätten gäller

⁴⁷ §§ 87–89 danska arveloven samt Rasmus Kristian Feldthusen m.fl. Arveretten, 7:e uppl. 2022 s. 201.

⁴⁸ Rasmus Kristian Feldthusen m.fl., Arveretten s. 197.

⁴⁹ Se vidare Rasmus Kristian Feldthusen m.fl., Arveretten s. 201.

⁵⁰ Se vidare Peter Lødrup, Nordisk arverett s. 163 ff.

⁵¹ I samband med att bland annat situationen för en efterlevande make stärkts har laglotten för bröstarvingar sänkts till numera 1/4 av kvarlåtenskapen, och kan därutöver genom testamente begränsas till 1 mkr var till laglotsberättigad arvinge. Se vidare Rasmus Kristina Feldthusen m.fl., Arveretten s. 151 ff.

⁵² Lov 14. Juni 2019 nr 21 om arv og dødsboskifte (arveloven). Se vidare Ot.prp.nr. 107 L (2017-2018) och John Asland, Arverett, 2 uppl. s. 51 ff.

för den som har, har haft eller väntar barn med den avlidna sambon och är beloppsbegränsad; som mest utgår fyra gånger folketrygdens grunnbeløp (G, vilket motsvarar 520 640 NOK år 2026).⁵³ Barnkriteriet har använts för att det rättstekniskt är enkelt och dessutom träffar den grupp av sambor som får anses vara särskilt skyddsvärda.⁵⁴ En sambos arvsrätt gäller framför andra legala arvingars rätt till arv, även framför den avlidna sambons särkullbarn. Arvsrätten för efterlevande sambo kan sättas åt sidan genom testamente, under förutsättning att den som blir efterlevande kände till testamentet före arvlåtarens död.⁵⁵ Testamente kan också användas för att ge en sambo hela eller delar av kvarlåtenskapen framför den avlidna sambons legala arvingar. För par som bott tillsammans i fem år när en av dem dör kan ett sådant testamente ge den efterlevande upp till fyra G utan hänsyn till laglottskrav som annars skulle kunna göras gällande; en rätt som alltså motsvarar den legala arvsrätten för en sambo som har, har haft eller väntar barn med den avlidna. Till skillnad mot vad som gäller i Danmark är arvs- eller testationsrätten för en efterlevande sambo alltså beloppsbestämd och inte relaterad till andel av den avlidnes kvarlåtenskap. Om kvarlåtenskapen har ett lågt värde kan bröstarvingar bli helt utan rätt att göra anspråk på arv; vid höga värden är det på sedvanligt sätt laglottens storlek (2/3 av arvslotten) som avgör hur stor del som arvlåtaren med säkerhet kan testamentera över.⁵⁶ För par som har, har haft eller väntar barn tillsammans finns ett alternativ till den legala arvsrätten; nämligen en begränsad rätt till uskifte (som dock kan sättas ur spel genom testamente på samma sätt som gäller för sambos arvsrätt). En efterlevande sambo som vill göra sin rätt till uskifte gällande ska ange det inom 60 dagar från dödsfallet. När den avlidna sambon efterlämnar särkullbarn är en särskild förutsättning för uskifte att de lämnar sitt samtycke. Rätten till uskifte kan omfatta dels gemensam bostad och bohag, dels bil och fritidshus inklusive lösöre för sambornas gemensamma bruk.⁵⁷ Ytterligare tillgångar kan ingå i uskiftet om det framgår av den avlidnas testamente eller om den avlidnas arvingar lämnar samtycke till det. Under den efterlevande sambons livstid kan ett arvskifte bland annat komma till stånd av uskiftet om han eller hon blir sambo med en ny

⁵³ § 12 den norska arveloven.

⁵⁴ Jfr Ot.prp. nr. 73 (2007–2008) s. 25 f.

⁵⁵ Enligt norsk rätt har en efterlevande make en mer omfattande arvsrätt än vad som gäller för vissa sambor. Makes arvsrätt kan sättas åt sidan genom testamente under motsvarande förhållanden som gäller för sambos arvsrätt, men den efterlevande maken är i en sådan situation garanterad fyra eller sex G ur kvarlåtenskapen (dvs. 520 640 eller 780 960 NOK år 2026), beroende på vilka arvingar som den avlidna efterlämnar, se 8–10 § norska arveloven. Skyddet för en efterlevande make kan jämföras med vad som gäller enligt den svenska basbeloppsregeln i 3 kap. 1 § ärvdebalken.

⁵⁶ I Norge uppgår bröstarvingars laglott till 2/3 av arvlåtarens förmögenhet, i kombination med en beloppsbegränsning om 15 G (1 952 400 NOK) per arvsberättigat barn; se § 50 den norska arveloven.

⁵⁷ Angående närmare kvalifikation av egendom som kan omfattas av uskiftesrett, se John Asland, Arverett s. 169 ff.

partner eller den avlidnas arvingar begär att så ska ske med anledning av att tillgångarna förvaltas på ett sätt som allvarligt riskerar deras rätt till arv.⁵⁸

De norska förslagen om en sambolag i NOU 2025: 6 innehåller vissa särregler för det fall förhållandet upplöses genom ena sambons död. Bland annat ska reglerna om delning förutsätta att den efterlevande sambon inte begär uskifte, och den avlidna sambons arvingar ska inte ha rätt att begära vederlag från den efterlevande sambon.⁵⁹

I samtliga nordiska länder gäller att eventuella förmögenhetsrättsliga anspråk mellan sambor, såsom exempelvis dold samäganderätt i Finland och Sverige, kan göras gällande såväl av den efterlevande sambon som av den avlidnas arvingar mot den andra parten.⁶⁰

4.2 Svenskt lagförslag — SOU 2025:91

I Sverige har, som framgått ovan, sambolagen i kombination med möjligheten för sambor att vidta förmögenhetsrättsliga dispositioner och upprätta testamente ansetts ge ett tillräckligt skydd för en efterlevande sambo. Genomslaget för eventuellt testamente till förmån för den efterlevande sambon är dock, på samma sätt som i övriga Norden, beroende av om den avlidna sambon har bröstarvingar som begär sin laglott. Den som bevakar en underårig arvinges rätt i ett dödsbo kan enligt gällande rätt inte avstå från att begära laglott, såvida inte överförmyndaren lämnar samtycke och bröstarvingen är särkullbarn till en person som vid sitt frånfälle var gift och avståendet därmed kan resultera i en rätt till efterarv för bröstarvingen.⁶¹

På senare tid har frågan ställts om skyddet för en efterlevande sambo ändå inte borde stärkas. Våren 2024 tillsatte regeringen en utredning som bland annat fick i uppdrag att behandla den saken. Fokus skulle vara att lämna förslag på hantering av problem som uppstår när en efterlevande sambo ska lösa ut i första hand gemensamma barns rätt till laglott.⁶² Förslag om en legal rätt till arv för sambo var dock inte aktuell, vilket i hög grad har sin grund i motsvarande dilemman som föranledde avisandet av det danska lagförslaget om legal arvsrätt för sambor som nämnts strax ovan.

Sensommaren 2025 överlämnades betänkandet SOU 2025:91 ”Nya regler om arv och testamente – bland annat om ett testamentsregister i offentlig regi och ett stärkt skydd för efterlevande sambo”. För att begränsa de ekonomiska och praktiska svårigheter som kan uppkomma för en efterlevande sambo lämnade utredningen två förslag.⁶³

För det första ska en sambos bröstarvingar behandlas på motsvarande sätt som en makes, när den avlidna upprättat ett testamente till

⁵⁸ Se vidare John Asland, *Arverett* s. 173 ff.

⁵⁹ § 27 förslaget till norsk sambolag.

⁶⁰ Se bl.a NJA 2013 s. 242.

⁶¹ 15 kap. 6 § föräldrabalken och 3 kap. 9 § ärvdabalken.

⁶² Dir. 2024:28.

⁶³ SOU 2025:91 s. 174–182.

förmån för sin efterlevande sambo. Det innebär att gemensamma barns rätt till laglott skjuts upp till dess båda föräldrarna är avlidna även om laglottsjämkning begärs. Särkullbarn till den avlidna ska ha fortsatt rätt till sin laglott redan i samband med sin förälders frånfälle. Förslaget är utformat för att ge bättre förutsättningar att skapa ett skydd för en efterlevande sambo, men inte en starkare ställning än vad som gäller för en efterlevande make. Genomslaget blir beroende av om testationsmöjligheten utnyttjas av sambor. I Danmark har, som redan nämnts, så skett i stor omfattning.

För det andra ska den som är legal arvinge till en avliden sambo, enligt bestämmelserna i 2 kap. ärvdabalken, ges möjlighet att avstå från sin omedelbara arvsrätt för att i stället bli efterarvinge och få ut sitt arv vid den efterlevande sambons frånfälle. Förslaget motsvarar vad som redan gäller för en avliden makes särkullbarn och kommer alltså att få sin betydelse i de fall när det inte finns något testamente efter den avlidna sambon. Den som företräder en underårig arvinge föreslås, om överförmyndaren lämnar samtycke, kunna göra ett sådant avstående. Förslaget antas få särskild betydelse när arvlåtaren och den efterlevande sambon har gemensamma barn under 18 år.⁶⁴

Förslagen är inte avsedda att påverka en efterlevande sambos rätt att begära bodelning enligt sambolagen. På sedvanligt sätt kommer bodelning att genomföras innan den avlidna personens kvarlåtenskap fördelas.

Den först avlidna sambons arvingars rätt till efterarv kommer vid såväl testamente som det särskilda arvsavståendet att regleras på motsvarande sätt som redan gäller när en make ärver med fri förfoganderätt.⁶⁵ Det innebär bland annat att storleken på efterarvet kommer bestämmas av relationen mellan värdet av den avlidnas kvarlåtenskap och den efterlevande sambons förmögenhet vid motsvarande tidpunkt. För att säkerställa att efterarvets andel av den efterlevande sambons förmögenhet ska kunna beräknas vid sistnämndas frånfälle föreslås att båda sambornas tillgångar och skulder ska antecknas i bouppteckningen efter den först avlidna sambon.⁶⁶ Vissa värdeminskningar respektive värdeökningar fram till den efterlevande sambons frånfälle samt eventuell bodelning med en ny make eller sambo kommer att påverka beräkningen av efterarvet.⁶⁷

Sambobegreppet i ärvdabalken föreslås vara detsamma som i sambolagen; några tilläggs kvalifikationer motsvarande de som kan gälla för olika frågor i övriga nordiska länder föreslås alltså inte.⁶⁸ I praktiken finns ändå vissa likheter. Den utvidgade testationsmöjligheten kommer

⁶⁴ SOU 2025:91 s. 177 f.

⁶⁵ Se vidare SOU 2025:91 s. 431–440 och 443 f.

⁶⁶ SOU 2025:91 s. 182–185.

⁶⁷ Vissa förändringar av den s.k. vederlagsregeln i 3 kap. 3 § ärvdabalken föreslås i SOU 2025:91, se s. 198–209, vilka också föreslås bli gällande när en sambo erhållit egendom med fri förfoganderätt.

⁶⁸ SOU 2025:91 s. 432.

att få effekt för sambor som har gemensamma barn, vilket motsvarar kravet för att arvsrätt ska föreligga enligt norsk rätt och är en av två omständigheter som enligt dansk rätt kan föranleda rättsverkningar av ett utvidet samlevertestament. Arvingars rätt att genom arvsavstående bli efterarvingar och därmed skjuta upp sin direkta arvsrätt kommer att vara frivillig och kan antas främst komma till användning om samboförhållandet antingen resulterat i gemensamma barn eller varat under längre tid. Om det sistnämnda antagandet stämmer, kan det praktiska resultatet komma att påminna om tidskraven som uppställs på ett förhållande för att olika rättsföljder ska inträda i övriga nordiska länder.

5 Sammanfattande reflexioner

Av redogörelsen ovan framgår med all tydlighet att utfallet av en upplösning av ett samboförhållande i hög grad avgörs av dels vilket nordiskt lands lag som ska tillämpas, dels i vilken omfattning sambor utnyttjar särskilda avtals- eller testationsmöjligheter. Resultaten skiljer sig åt mellan länderna trots att ändamålen och funktionen med de regler som träffar sambor i flera fall överensstämmer; det gäller särskilt situationen för en efterlevande sambo. Goda argument kan framföras till stöd för de skilda förutsättningar som gäller — eller föreslås bli gällande — för att olika regler ska bli tillämpliga på ett enskilt pars förhållande. Samtidigt är det svårt att motivera varför exempelvis bodelningskrav enligt svensk rätt ska kunna framställas efter ungefär sex månaders sammanboende, men först efter tre år eller när det finns gemensamma barn för att motsvarande kanske ska bli möjligt i Norge.⁶⁹ Lika svårt är det att förklara varför krav på gottgörelse förutsätter fem års sammanboende enligt den finska sambolagen, men kortare tid räcker för vederlag enligt norsk praxis och förslag liksom i Danmark, samtidigt som sådana krav oberoende av när de framförs typiskt sett inte kan vinna framgång i Sverige. Nästan ännu svårare förefaller det vara att förklara vad som motiverar skilda tidsramar för att rättsliga anspråk över huvud taget ska kunna göras gällande efter ett förhållandes upplösning.

Regleringarna som gäller för sambor runt om i Norden visar en ambition att skydda svagare part. Samtidigt får skillnaden mellan äktenskap och samboende stort genomslag, vilket speglar en ambivalens — vi verkar vilja reglera samboförhållanden men ändå inte.

System som innehåller varianter av opt-in och opt-out, som föreslås i Norge, kan kanske fungera som en katalysator för att få par att fundera över vad som passar just deras situation och att agera utifrån slutsatser om den saken. Danska erfarenheter av möjligheten för sambor att upprätta utvidet samlevertestament talar för det. Men det är inte helt enkelt att se hur ett sådant system kan utformas för att också stämma överens med den gemensamma nordiska tanken att familjerättsliga

⁶⁹ Jfr Ingrid Lund-Andersen, FAB 2025, s. 311.

regler ska vara enkla att tillämpa för enskilda parter, förebygga konflikter och dessutom erbjuda ett relevant skydd för svagare part. På parnivå får det förutsättas vara enklare att komma överens om att skydda varandra vid händelse av död än att den som är ekonomiskt starkast på förhand genom avtal ska acceptera delning, vederlag eller gottgörelse vid en eventuell separation. Samtidigt är det betydligt vanligare att ett samboförhållande upphör genom separation än på grund av ena sambons död. Det kan vara en omständighet som borde ge tydlig återklang på reglernas utformning i relation till vilket ändamål de är avsedda att fylla och vilken funktion de ska ha.

Omständigheten att mobilitet mellan de nordiska länderna är omfattande, att samboförhållanden är en vanlig familjeform och att det allmänna rättsmedvetandet kan antas vara tämligen likartat talar för att Inge Lorange Backers konstaterande från 2018 har fog för sig — skillnaden mellan ländernas regleringar för sambor utgör ett tungt vägande argument för antingen materiell harmonisering eller ip-rättslig hantering av de skilda utfallen. Min förhoppning är att åtgärder vidtas för att något av alternativen ska kunna genomföras i närtid.